

Karşıyaka Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı Hakkında Değerlendirme ve Öneriler¹

Anıt Hakkında Genel Bilgiler

Anıt, 19 Mayıs 1967'de kurulan "Karşıyaka Atatürk Anıtı Yaptırma ve İlkelerini Yaşatma Derneği" tarafından 1972 yılında, Cumhuriyet'in ilanının 50. Yılın anısına düzenlenen ulusal yarışmada birincilik ödülüne layık görülerek Karşıyaka sahil şeridinde inşa edilmiştir.

Anıtın inşa sürecinde gerekli maddi kaynağın Karşıyakalılarından toplanmış olması anlamını bir kat daha artırmakta, kentlilerin anıtı ve sembolize ettiği değerleri ne kadar benimsediklerini göstermektedir.

Anıt tasarımı yarışmasının ödülleri 29

Ekim 1971'de belirlenmiş, 10 Kasım 1971 tarihinde ise yarışmanın sonuçları açıklanarak, Mimar Erkal Güngören ve Heykeltıraş Tamer Başoğlu'na ait tasarımın inşa edilmek üzere seçildiği kamuoyuna açıklanmıştır.

Uygulama yaklaşık 2 yıl sürmüş, anıt 26 Ekim 1973'te tamamlanarak törenle açılışı yapılmıştır.

Anıt inşa edildiği tarihten itibaren Karşıyakalıların benimsenmiş, kütle plastiğinin üstün niteliği ile bağlantılı olarak başta Karşıyaka Belediyesi olmak üzere birçok yerel kurum ve sivil toplum örgütünün logolarında desen olarak kullanılmıştır.

Anıtın Simgesel Anlatımları

Anıt 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm anıtın doğru merkezi bir karakterde tasarlanan ve çiçek tarhları ile sonlanan zemin düzenlemesinden; ikinci bölüm ise zeminden eğrisel bir formla başlayıp daha sonra dik bir şekilde 27 metre yükselen plaklardan oluşur. Üçüncü bölüm, 3.80 metre kotunda konumlanan ve 1.40 metre yüksekliğinde -plak elemanları birleştiren-bronz kuşaktan oluşmaktadır.

Zemin düzenlemesi ve yükselen plaklarla kadın haklarının Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e doğru gelişimi, sosyal, kültürel ve siyasi hayatta kadının yükselişi sembolize edilmektedir. Bronz kuşakta ise, cumhuriyetin kuruluşu ve reformların gerçekleşmesinde en önemli paya sahip olan Atatürk, merkezi konumda yer almaktadır. Bununla birlikte Zübeyde Hanım, ayakta mermi taşıyan bir kadın, kucağında çocuk taşıyan diz çökmüş bir kadın, elinde zeytin dalı tutan bir çocuk ve ayrıca bilim ve teknolojiyi sembolize eden makine ve fabrika figürleri yer almaktadır. Ayrıca kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkını hatırlatmak için bir oy sandığı ve oy vermek üzere sırada bekleyen kadınlar kompozisyonu da bronz kuşakta bulunmaktadır. Yine kitap yazan ve okuyan kadınlar da kadının eğitim alanında kazandığı rolü vurgulamaktadır.

Anıtın Değerlendirilmesi

Anıt kütle plastiği açısından üstün niteliklidir. Parçaların birbirleriyle ve çevreyle kurdukları oransal ve açılal ilişkiler algıyı rahatsız etmeyecek düzeydedir. Anıt somut anlatımlarla soyut ifadenin en iyi biçimde bir araya getirildiği örneklerden biridir. Bronz bilezikteki gerçekçi figürler ile yer düzenlemesinden başlayarak yukarı doğru yükselen plaklarla sonlanan soyut anlatım son derece uyumlu biçimde, aynı amaca hizmet ederek bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu sayede anıt hem sanat çevreleri hem de kentliler tarafından değerlendirilebilecek ve benimsenebilecek bir karakter kazanmaktadır.

Anıtın boyutları da özenle kararlaştırılmış; hem karadan hem denizden algısında, güçlü mesajına

rağmen insan ölçeğinden kopmayan, niceliğin değil niteliğin önemli olduğu vurgusunu pekiştiren bir kompozisyon ortaya çıkması sağlanmıştır.

Anıtlara Müdahale Etmenin Uluslararası Kriterleri

Şüphesiz estetik değerlendirmeler çoğunlukla öznellik taşıyabilir. Ancak anıtlara müdahale konusunda ICOMOS'un (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) kıstasları ışığında bir değerlendirme daha nesnel olacaktır. ICOMOS'un 2003 tarihli "Mimari Mirasın Analizi, Korunması Ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler" belgesinde konuyla ilgili şu yaklaşımlar belirlenmiştir²:

Genel Ölçütler 1.1: Mimari mirasın korunması, güçlendirilmesi ve restorasyonu disiplinler arası bir yaklaşım gerektirir.

Genel Ölçütler 1.5: Mimari mirasın restorasyonunda, taşıyıcı sistemin restorasyonu tek başına bir hedef olarak tanımlanamaz. Asıl hedef yapının tümünün korunmasıdır; strüktürün korunması, hedefe ulaşmak için bir araçtır.

Genel Ölçütler 1.7: Taşıyıcı sistemin çökmesini önlemek amacıyla alınması gerekli acil güvenlik önlemleri dışında, sağlayacağı yarar veya zarar tam olarak belirlenmeden tarihi esere herhangi bir müdahale yapılmamalıdır. Bu tür acil önlemler alınırken, geriye dönüşü olmayan müdahaleler getirmekten mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.2: En iyi tedavi koruyucu bakımdır.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.4: Zorunlu olduğu kanıtlanmayan hiçbir müdahale yapılmamalıdır.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.5: Her müdahale belirlenen güvenlik hedefleri oranında olmalı, böylece kültürel değerlere müdahale en az düzeyde tutularak, güvenlik ve dayanıklılık en az zararla sağlanmalıdır.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.11. (Müdahale) Strüktürün özel niteliklerine ve çevresine zarar verilmemelidir.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.12. Her müdahale mümkün olduğunca, strüktürün ilk tasarımına,

yapım tekniğine ve tarihi değerine saygı göstermeli ve onun gelecekte de anlaşılmasını sağlayacak izleri korumaya özen göstermelidir.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.14. Herhangi bir tarihi malzeme veya belirgin mimari öğeyi kaldırmak veya değiştirmekten mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

İyileştirici Önlem ve Denetimler 3.15. Harap strüktürler mümkün olduğunca onarılmalı, tümü yenilenmemelidir. Görüldüğü gibi şu an gündemde olan proje aracılığı ve yöntemi ile ICOMOS'un hemen hemen her ilkesi çiğnenmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Karşıyaka Atatürk, Annesi Ve Kadın Hakları Anıtı temsil ettikleri, yapılaş hikâyesi, estetik değeri ve kent belleğindeki yeri nedeniyle kente değer katan, kentsel mekânı zenginleştiren üstün nitelikli bir eserdir. Kentlerimizde çok sık rastlanmayan bu nitelikteki bir esere müdahale ederken hukuki, sanatsal, teknik ve etik açılardan son derece özenli davranmak gerekir. Hukuki açıdan, her iki müellifin birden muvaffakiyetleri alınmadan anıta müdahale edilmesi mümkün değildir. Aksi takdirde söz konusu edilen girişimler, ciddi yaptırımların gündeme gelmesinin yanı sıra zamansal ve maddi kayıplara yol açacaktır.

Sanatsal açıdan, anıtın yenilemesinde hangi boyutlarda yeniden inşa edileceğinin kararını vermek müellifleri dışında kimsenin yetkisinde değildir. Gelişigüzel verilecek kararlar sonrasında ortaya çıkacak geri dönüşü olanaksız durumlar, hem yöneticiler hem de kent için utanç kaynağı olacaktır.

Teknik açıdan değerlendirilecek olursa, anıt çok uzun süredir bakımsız kalmış, zemin düzenlemesinin özgün hali korunamamış, yükselen plaklarda aşınmalar meydana gelmiştir. Her yapıda olduğu gibi bakımsız bırakılan bu yapıda da çeşitli yapısal problemler baş göstermiştir.

Bu aşamada yapılması gereken öncelikle yapının başlangıçtaki tasarım kararlarına göre varlığını devam ettirmesini sağlamaktır. Bunun için öncelikle bu işin uzmanı restoratör mimar ve inşaat mühendislerinden

oluşan bir kurul tarafından inceleme yapılarak anıtın güncel durumu belgelenmeli ve onarım önerileri hazırlanmalıdır. Bu aşamada öncelikli olarak ICOMOS'un konu ile ilgili kriterlerinin ışığında anıtın yıkılmadan güçlendirilmesi hedeflenmelidir.

Tüm bu işlemler anıtın resmi müellifleri olan Prof. Dr. Tamer Başoğlu ile merhum Erkal Güngören'in varislerinin onayıyla ve kendilerinin gözetimi altında gerçekleştirilmelidir.

Etik olarak ise, kentin gündemine gelen bir konunun çeşitli aktörlerin ve en önemlisi de kentlilerin katılımı ile tartışılmasından rahatsızlık duyan, bir an önce oldubittiye getirerek kotarılmaya çalışılan üslup sorgulanmalıdır. İnsanları düşman, hain ilan edip, parti il ve ilçe başkanları ile basın toplantıları yaparak konuyu siyasi boyuta çekmeye çalışmak, tartışmayı kimin Atatürkçü olup kimin olmadığı sorgulamasına getirmek, genelde merkezi iktidarda görmeye alıştığımız kibirli ve sanata, bilime karşı siyaseti ortaya süren bakış açısını kentimizde de görmek bizi şaşırtmasa da üzmemektedir.

Sonuç olarak, Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı'nı yıkıp, kimliğini kaybetmiş bir kopyasını yapmak yerine; örnek olacak bir uygulama ile anıtı korumak ve gelecek nesillere aktarmak görevimizdir.

Anıt; korunması gerekli kültür varlıklarının sahip olduğu özgünlük, bütünlük, tarihsel değer, belgesel değer, estetik ve sanatsal değer, enderlik ve teklik değeri ve son olarak toplumun yerleşmiş alışkanlıklarının mimari mekânlarla birlikte var olmasının yarattığı değer olan folklorik değer olmak üzere tüm koruma kriterlerine uymaktadır. Bu nedenle anıt, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından korunmaya değer kültür varlığı olarak tescil edilmeli ve uzmanlar tarafından restore edilerek korunmalıdır.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu
06.06.2017

DİPNOTLAR

1 Raporun hazırlanmasında Restorasyon Uzmanı Yüksek Mimarlar Nazlı İpek Mavuşoğlu Çakman ve N. Ebru Karabağ'ın anıtla ilgili raporlarından, anıtın mimar müellifi Erkal Güngören'in varisi Mimarlık Tarihçisi Ela Güngören'in açıklamalarından ve Sanat Tarihçisi Seval Uçar'ın anıt ile ilgili çalışmasından yararlanılmıştır.
2 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0078503001467579045.pdf